

รูปแบบเครื่องแต่งกาย ในพิธีกรรมพ่อนผีของชาวล้านนา

มานพ มานะแซม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปะไทย

ภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบเครื่องแต่งกายในพิธีกรรมพ่อนผีของชาวล้านนา” เป็นการศึกษาถึงที่มา แนวความคิด ตลอดจนคติความเชื่อแห่งพิธีกรรมที่สามารถน้อมนำไปสู่ลักษณะหรือการแสดงออกด้านเครื่องแต่งกายในรูปแบบต่างๆ ของพิธีกรรมพ่อนผี

จากการศึกษาวิจัยพบว่า พิธีกรรมพ่อนผียังคงถือปฏิบัติกันอย่างมากในเขตจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน และจังหวัดลำปาง โดยเหตุผลแรงจูงใจในการประกอบพิธีกรรมนั้นอาจจะมีใช้เพียงแค่การเคารพบูชาวิญญาณบรรพบุรุษเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสื่อแสดงถึงความมีอำนาจและความมีหน้ามีตาในสังคม ซึ่งเครื่องแต่งกายก็สามารถแสดงถึงสัญลักษณ์ในด้านนี้ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ในมิติทางความเชื่อดั้งเดิมนั้นยังเป็นแรงผลักดันสำคัญให้เกิดหลักปฏิบัติทางจารีตอันเคร่งครัดเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับไปจนถึงส่วนประกอบต่างๆ ซึ่งได้เชื่อมโยงไปถึงนัยความหมายของรากเหง้าแห่งเผ่าพันธุ์ หรือแม้กระทั่งการนำไปใช้ใน

เชิงสัญลักษณ์อันสลับซับซ้อนมากขึ้น เช่น ภูมิหลัง ที่มา หรือระดับชั้นของสายฝีในแต่ละตระกูล เช่น กลุ่มตระกูลสายฝีมืด กลุ่มตระกูลสายฝีเมืง หรือแม้กระทั่งกลุ่มสายฝีที่แพร่กระจายเข้ามาจากต่างประเทศ เช่น จีนและอินเดีย เป็นต้น

เครื่องแต่งกายฟ้อนฝีได้ช่วยเพิ่มสีสันและความงามจนกลายเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นแห่งพิธีกรรม สามารถแสดงถึงทัศนคติด้านสุนทรียะชั้นพื้นฐานที่ชาวบ้านได้แสดงออกมาอย่างจริงใจ โดยอาศัยพิธีกรรมการฟ้อนรำเป็นสื่อความหมายเพื่อติดต่อกับอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์อย่างเคารพนบอบ ทั้งนี้ก็เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อแห่งตนนั้นเกิดความพึงพอใจแล้วช่วยเหลือจนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ต่างๆ ได้ เช่น การฟ้อนรำเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ การฟ้อนรำเพื่อให้หายจากอาการเจ็บไข้ได้ป่วย หรือฟ้อนรำเพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูทเวที่ต่อบรรพบุรุษ เป็นต้น

ผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าจะประโยชน์ในเชิงวิชาการต่อนักศึกษาและบุคคลที่มีความสนใจในเรื่องราวของเครื่องแต่งกายอันมีผลสืบเนื่องมาจากคติความเชื่อเรื่องการฟ้อนฝีของชาวล้านนา

The Study of Clothing Pattern in Lan Na Ritual “FON PEE” (Spiritual Dance).

Manop Manasam

Assistant Professor, Division of Thai Art, Department of Thai Art,
Faculty of Fine Arts, Chiang Mai University, Chiang Mai, Thailand.

ABSTRACT

There is a definite characteristic in terms of forms and patterns of clothing used in spiritual dance of Lan Na people. We found that the spiritual dances are still being performed widely in Chiang Mai, Lamphun and Lampang province. The ritual's inspiration is not entirely for paying respect to the souls of ancestors but to reflect the performer's influence and wealth in the society. The clothing is an effective semiological means in this aspect. Traditional belief is the key factor for the strict ritual practice regarding clothing and ornaments which also closely linked to the roots of the ethnic group. They also apply in the more complicated semiology such as the background, the origin or even the classes of the spirits such as the spiritual group of Phee-Mod, Phee-Meng or other groups that are from China and India.

The spiritual dance clothes add the colorful atmosphere and beauty to the uniqueness of the rituals. This indicates the esthetical attitudes and fundamental artistic value that local people sincerely present via the

performance aiming at connecting with the holy power with respect. They expect that the spirits and other mythical beings according to the belief's will be satisfied and help them achieving all aims such as dancing for expected abundance, fertility or being free from all sickness.

The researcher hopes that this result will be beneficial for the students and interested people in the field of clothing, influenced by the belief of spiritual dancing of Lan Na.

ในโลกทัศน์ของชาวล้านนาเห็นว่า ธรรมชาติเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ มีชีวิต จิตวิญญาณ สามารถลบล้างบาปให้เกดสิ่งร้ายหรือสิ่งดีต่อมนุษย์ได้ เพราะฉะนั้นการปฏิบัติของมนุษย์จึงควรจะมีการอ่อนน้อมถ่อมตนและสำนึกในบุญคุณของธรรมชาติอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ จึงมีพิธีกรรมการเคารพบูชาวิญญาณหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในธรรมชาติ เช่น เทพเจ้าต่างๆ ผีเจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าเขา หรือเจ้าแห่งขุนน้ำ เป็นต้น

“ฟอนผี” เป็นความพยายามอธิบายความหมายของผีอันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นนามธรรมให้ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม ซึ่งก็คือการตกย้ำแนวความคิดในการนับถือผี โดยให้การหล่อหลอมแนวความคิดของสมาชิกในกลุ่มให้มีเอกภาพเป็นทั้งความบันเทิงพร้อมอารมณ์ที่ตื่นเต้น หวาดกลัว และสนุกสนานอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ความศักดิ์สิทธิ์ของผีมีโช่อื่นแต่เป็นเรื่องของระบบความสมดุลแห่งธรรมชาติ

นอกจากนี้ การฟอนผียังมีบทบาทและหน้าที่อื่นแอบแฝงเข้าไปด้วย (Latent function) ซึ่งหลักๆ ก็คือ ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มหรือมีการประสานสามัคคีกันในกลุ่มคณะ โดยมีกฎระเบียบของกลุ่มเป็นหลักในการปฏิบัติ เช่น ความเคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของผีบรรพบุรุษโดยผ่านทางร่างทรง หรือ “เค้าผี” (อ่านว่า “เก้าผี”) ที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในกลุ่มผู้ที่นับถือผีเดียวกันให้เกิดการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น สิ่งเหล่านี้ได้ทำให้พิธีกรรมการฟอนผีสามารถดำรงอยู่ได้จนกระทั่งทุกวันนี้ เพราะเนื่องจากพิธีกรรมมีหน้าที่อย่างชัดเจน (Manifest function) คือ

1. เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว
2. เพื่อเป็นการสร้างความสนิทสนมระหว่างญาติพี่น้องของกลุ่มตระกูลที่นับถือผีเดียวกัน
3. ทำให้เกิดความมั่นใจและกำลังใจในการที่จะต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บหรืออุปสรรคต่างๆ ดังจะเห็นได้ว่าจะมีการอวยชัยให้พรกับลูกหลาน โดยมีผีให้ความคุ้มครองช่วยเหลือ

ในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมาความเจริญก้าวหน้าทางความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจากโลกตะวันตกได้แผ่ขยายเข้ามาสู่ภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยอย่างรวดเร็ว เป็นผลให้ระบบการดำเนินชีวิตในสังคมไทยเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างมากมาย แต่อย่างไรก็ตามประเพณีการนับถือผีและการฟ้อนผีของผู้คนในภาคเหนือยังคงดำเนินต่อไป โดยที่ช่วงหลังได้มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมมากขึ้น การนับถือผีเริ่มเปลี่ยนจากแบบเดิมไปสู่แบบใหม่ของสังคมใหม่ โดยมีสังคมเมืองเป็นตัวแบบ เช่น ปรับเปลี่ยนเป็นความเชื่อทาง “ไสยศาสตร์” เพิ่มไปด้วยอำนาจลึกลับที่ผู้คนหาวิธีการที่จะใช้เพื่อตอบสนองตนเองมากกว่าที่จะปฏิบัติด้วยความเคารพยำเกรงตามความหมายของเอกภาพและดุลยภาพแห่งชีวิต ดังเช่นผู้คนในสังคมเกษตรกรรมเคยเชื่อมั่นและยึดถือ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายถือเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งต่อการดำรงชีวิตมนุษย์ เพราะนอกจากจะเป็นเกราะกำบังปกป้องร่างกายแล้ว ยังสามารถสะท้อนถึงบุคลิกลักษณะและความรู้สึกนึกคิดของผู้สวมใส่ไปจนตลอดการสื่อถึงสัญญาณ (signs) และตัวบททางวัฒนธรรม (cultural texts) ต่างๆ ทางสังคมได้ หากจะกล่าวโดยรวมแล้วก็คือทุกๆ กลุ่มชนจะมีวิธีการใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายในลักษณะร่วมกันอยู่สองประการคือ ใช้เป็น “เครื่องนุ่ง” กับ “เครื่องห่ม” ถึงแม้ว่าเวลาจะผ่านไปยาวนานแค่ไหนก็ตามเครื่องแต่งกายยังคงมีรูปแบบที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ทั้งในแง่ของวัสดุและเทคนิคการถักทอหลายอย่างก็มีความคล้ายคลึงกัน ที่กล่าวมาถือเป็นลักษณะการใช้เครื่องแต่งกายที่มีให้เห็นกันอยู่อย่างทั่วไปในสังคมไทย

ปัจจุบันการศึกษาวิจัยด้านวัฒนธรรมการแต่งกายในสังคมไทยได้รับการค้นคว้าขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง แต่งานวิจัยส่วนใหญ่มักให้ความสนใจไปยังเครื่องแต่งกายของ

กลุ่มชาติพันธุ์ไทที่ใช้สวมใส่กันในชีวิตประจำวันหรือในโอกาสพิเศษต่างๆ เท่านั้น ส่วนการศึกษาในมิติที่ลึกลงไปเกี่ยวกับเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายโดยเฉพาะอย่างยิ่งใน พิธีกรรมพ่อนผีของชาวล้านนาฯ ยังไม่มีนักวิชาการท่านใดให้การศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง ซึ่งประเพณีพ่อนผีของชาวล้านนานั้นพบว่า มีการใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย อันมีนัยความหมายที่สามารถเชื่อมโยงไปถึงสถานะทางสังคมอันสูงส่ง หรือแม้กระทั่งถูกนำไปใช้ในเชิงสัญลักษณ์อันซับซ้อนมากขึ้น ทั้งนี้ เพราะประเพณีพ่อนผีเป็นประเพณีสำคัญที่สังคมได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน ดังนั้น เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายจึงถูกผลิตขึ้นมาเพื่อตอบสนองพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ และเชื่อมโยงไปถึงรากเหง้าแห่งเผ่าพันธุ์ไปจนกระทั่งถึงหลักปฏิบัติทางจารีตอันเคร่งครัด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลหลักฐานเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายสำหรับพิธีกรรมพ่อนผี
2. เพื่อศึกษาและจำแนกลักษณะของรูปแบบเครื่องแต่งกายในพิธีกรรมพ่อนผี
3. เพื่อศึกษาถึงสัญลักษณ์ ความหมาย คุณค่า และความงามที่เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายพ่อนผี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงลักษณะและรูปแบบต่างๆ ของเครื่องแต่งกายพ่อนผี
2. ทราบถึงสัญลักษณ์ คุณค่า และความงามที่เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายพ่อนผี
3. เป็นข้อมูลอันก่อประโยชน์ต่อวงการการศึกษาเรื่องเครื่องแต่งกายของชนชาวไทย
4. ทำให้สังคมเกิดความรู้จักความเข้าใจในรากเหง้าของประเพณีและวัฒนธรรมของชาติ

วิธีดำเนินการวิจัยและขอบเขตการวิจัย

1. การเก็บข้อมูลเชิงลึกโดยการสังเกตการณ์ บันทึกข้อมูล บันทึกภาพตัวอย่าง เครื่องแต่งกายในพิธีกรรมพ่อนผีที่เกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน
2. การทบทวนวรรณกรรมและเก็บข้อมูลด้านพิธีกรรมพ่อนผีในภาคเอกสาร
3. ศึกษาถึงลักษณะและรูปแบบต่างๆ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของเครื่องแต่งกายในพิธีกรรมพ่อนผี
4. ศึกษาวิเคราะห์ ที่มา แนวความคิด ความเชื่อ ตลอดจนลักษณะทางสุนทรียะ ความงามของเครื่องแต่งกายในพิธีกรรมพ่อนผีเป็นเอกสารการวิจัย

พิธีกรรมพ่อนผีของชาวล้านนา

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ความเชื่อเรื่อง “ผี” ยังเป็นความเชื่อพื้นฐานที่ได้รับความเคารพนับถือกันอยู่ ถึงแม้ว่าสังคมจะเจริญก้าวหน้าไปสักเพียงใดก็ตาม ประเพณีการนับถือผีและการพ่อนผีของผู้คนในภาคเหนือก็ยังคงดำเนินต่อไป แต่ปรับเปลี่ยนประยุกต์ตัวเองให้เข้ากับโลกสมัยใหม่ได้อย่างน่าสนใจ การกำหนดบทบาทของผีประเภทต่างๆ ขึ้นมาก็คือ การสะท้อนภูมิปัญญาในเรื่องการจัดการทางสังคมชาวล้านนา โดยที่ระเบียบหรือข้อห้ามอันเกิดจากการนับถือผีนั้นได้กลายเป็นสิ่งที่คอยควบคุมดูแลกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมในสังคม ซึ่งจะส่งผลหรือแสดงออกในรูปของพลังอำนาจที่กระทบต่อปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มสังคม จากข้อมูลที่ได้ทำการศึกษาพบว่าความเชื่อเรื่องผีของชาวล้านนาในอดีตนั้น สามารถแยกออกมาได้ 2 ประเภทด้วยกันคือ ผีดี และ ผีร้าย

ผีตี่

แบ่งออกเป็นผีบรรพบุรุษ ผีเจ้าบ้าน ผีเจ้านาย และผีเมือง

ผีบรรพบุรุษ ในภาคเหนือมีผีหลายประเภท เช่น ผีปู่ย่า ผีเชื่อน (ผีเรือน) ผีอารักษ์ ซึ่งถือว่าเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วและลูกหลานได้สร้างหิ้งบูชาไว้ในบริเวณบ้าน ผีบรรพบุรุษแยกออกเป็น 3 สายด้วยกัน

สายผีมด เป็นสายผีโบราณ มด คือ หมอ หรือผู้รู้ คนภาคเหนือมักจะมีคำเรียกติดปากว่า “มดหม่อน” (ทวด) คือ ผู้รู้ที่มีอายุสูง ผีมดสามารถสืบเชื้อสายย้อนขึ้นไปได้ถึง 7 - 8 ชั่วอายุคน

สายผีเม็ง หมายถึง กลุ่มคนที่สืบเชื้อสายมาจากพวกมอญซึ่งเชื่อว่าอพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนภาคเหนือตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวี ดังนั้น กลุ่มเชื้อสายผีเม็งจึงมีมากเขตจังหวัดลำพูน ลำปาง และเชียงใหม่

สายผีมด ซอน เม็ง เกิดจากการแต่งงานระหว่างตระกูลผีมดและตระกูลผีเม็ง ซึ่งมีแพร่กระจายกันอยู่ทั่วไปในภาคเหนือ

ผีเจ้าบ้าน (เสือบ้าน) ผีเจ้านาย และผีเมือง เป็นผีที่ถือว่าคอยปกป้องรักษาชุมชนและสังคม ผีเหล่านี้มักจะมีคนทรง มีการจัดความแตกต่างระดับชนชั้น ผีเจ้าพ่อหลักเมืองถือว่าเป็นเจ้านายที่สำคัญเพราะเป็นอารักษ์ประจำเมือง ต้องมีพิธีเลี้ยงผีอย่างใหญ่โตทุกปี ผีรักษาหมู่บ้าน เรียกว่า ผีเสือบ้าน หรือผีเจ้าบ้าน ส่วนผีรักษาเมืองเรียกว่า ผีเสื่อเมือง หรืออาจเรียกผีทั้งสองประเภทว่า เจนบ้าน เจนเมือง

ผีร้าย

ในสังคมภาคเหนือ หมายถึง ผีกะ ผีกะ คือ ผีดีที่ถูกปล่อยปละละเลย ลูกหลาน หรือผู้คนในสังคมไม่ค่อยดูแลกระทำการเช่นสรวง สังเวช หรือเลี้ยงผีตามประเพณี ผีดีจึงกลับมากลายเป็นผีร้าย คือ ผีกะ ออกแฟนฟ่านรังควานชาวบ้านมิให้อยู่อย่างสงบสุข

นอกจากนี้ ยังมีผีร้ายอีกประเภทหนึ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับ การสืบสาวทางเผ่าพันธุ์ แต่เป็นไปในลักษณะของวิญญาณร้ายที่ล่องลอยอยู่ตาม ที่ต่างๆ คอยหลอก หลอนผู้คนให้ตกใจ หรือผู้ใดที่ขี้ขลาดอ่อนแอจะเกิดเสียชีวิตหรือเจ็บไข้ขึ้นมาได้ ผีเหล่านี้ก็คือ

ผีตายโหง ตายพราย ถือว่าเป็นผู้ที่ตายไม่ดี มีความดุร้าย ชอบทำอันตรายคนให้ มีอาการเจ็บป่วยหรือวิปริตต่างๆ ส่วนใหญ่ต้องทำพิธีส่งผีหรือทำเครื่องเช่นไหว้จิ้ง จะแก้ไขให้หายได้ หรือบางกรณีต้องใช้วิธีที่รุนแรง คือ เวทมนต์คาถาเข้าข่มให้ผี กลัวแล้วออกจากร่าง

ผีโป่ง ผีย่า ผีกองกอย หมายถึง ผีที่ชอบอยู่ตามน้ำขังเนอะแฉะ สามารถทำร้ายคน ให้เจ็บป่วยตามแข้งขาหรือกระดูก ถ้าต้องการรักษาหรือแก้ไขต้องใช้พอมดหมอผี มาเสกเป่าไล่ให้ผีออกไป

การยึดถือเรื่องผีดีและผีร้ายในอดีตดูจะมีความเคร่งครัดในการปฏิบัติเพราะสามารถ มีผลตอบสนองต่อผู้คนในสังคมได้ ดังนั้น ความเชื่อเรื่องผีจึงเปรียบเสมือนระเบียบ ของสังคมที่ได้ถูกจัดวางเอาไว้ให้เป็นกรอบของการดำเนินชีวิตให้ชีวิตต่างๆ ใน สังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรพึ่งพาอาศัยกันและกัน ทั้งนี้ เพื่อการอยู่ร่วมกัน อย่างปกติสุขของสังคม

ประเพณีการเลี้ยงผีหรือการพ้อนผีนับได้ว่าเป็นศิลปะชั้นพื้นฐานที่ชาวบ้านสามารถแสดงออกอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ชาวบ้านได้อาศัยการพ้อนรำเป็นสื่อความหมายเพื่อติดต่อกับอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์อย่างเคารพบนอบ คือ ก่อนการพ้อนรำจะต้องยกมือไหว้และตั้งใจพ้อนด้วยท่าที่ที่สวยงาม ส้ารวม จึงจะถือได้ว่าเป็นการกระทำให้ผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกิดความพึงพอใจแล้วจะได้ช่วยเหลือให้สามารถบรรลುವัตถุประสงค์ต่างๆ ได้ เช่น การพ้อนรำเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ การพ้อนรำเพื่อให้หายจากการเจ็บไข้ได้ป่วย หรือการพ้อนรำเพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิต่อบรรพบุรุษ เป็นต้น นอกจากนี้ การพ้อนรำยังมีนัยแฝงที่เกี่ยวข้องกับการคลี่คลายปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ ไปจนถึงมนุษย์กับกฎเกณฑ์ในสังคม พิธีกรรมการพ้อนผีถือเป็นเรื่องที่เคร่งครัดในระเบียบแบบแผน การละเลยหรือลัดขั้นตอนถือได้ว่าเป็นการผิดผี ซึ่งมีผลต่อสภาพจิตใจ ความหวั่นไหว ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิต ดังนั้น พิธีกรรมจึงเห็นความถูกต้องตามสายความเชื่ออย่างเหนียวแน่น การพ้อนผีจะมีขึ้นตลอดทั้งวันโดยที่ช่วงเช้าจะเป็นเรื่องที่เคร่งครัดยึดถือความถูกต้องของพิธีกรรม พอตกช่วงบ่ายจะเป็นเรื่องความผ่อนคลาย มีการละเล่นต่างๆ เช่น การยิงนก ตกปลา คล้องม้า คล้องช้าง เป็นต้น ซึ่งก็หมายถึง อาชีพและความอุดมสมบูรณ์ของดินแดน หลังจากนั้นก็เป็นเรื่องการเล่นลูกหลาน

จากผลพวงแห่งคติความเชื่อถูกน้อมนำไปสู่แบบแผนแห่งพิธีกรรมที่ค่อนข้างจะเคร่งครัดนับตั้งแต่การจัดเตรียมสถานที่ วงดนตรีปี่พาทย์ ไปจนถึงอาหารคาวหวาน เครื่องเซ่นบวงสรวงที่ชาวบ้านได้ร่วมแรงร่วมใจกันจัดเตรียมขึ้นมาอย่างเพียบพร้อม และสิ่งสำคัญที่จะขาดเสียมิได้เพราะจะทำให้พิธีกรรมการพ้อนรำนั้นเกิดความสมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้น คือ การแสดงออกด้วยเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายจากเหล่าร่างทรงที่ได้สวมใส่กันมาอย่างสวยงามและมีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตนจนถือได้ว่าเป็นเสน่ห์หรือสีสันแห่งพิธีกรรม เครื่องแต่งกายเพื่อสวมใส่สำหรับการพ้อนรำในพิธีกรรมบวงสรวงวิญญานของบรรพบุรุษหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นถือได้ว่ามีความ

สำคัญและพิเศษแตกต่างออกไปจากเครื่องแต่งกายทั่วไป ดังนั้น การจัดหาผ้าวัสดุตกแต่งไปจนกระทั่งการเก็บรักษาจึงต้องมีความพิถีพิถันระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง เพราะอารมณ์เหล่านี้หมายถึงตัวแทนแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือความพึงพอใจของบรรพบุรุษ และเมื่อถูกนำไปใช้เรียบร้อยแล้วจะต้องนำไปแยกซักด้วยน้ำสะอาดเมื่อแห้งแล้วจึงนำมารีดแล้วใช้น้ำขมิ้นส้มป่อยประพรม หลังจากนั้นจึงจัดเก็บในหีบเฉพาะหรือนำจัดเก็บไว้ในที่สูง เช่น หลังตู้ หรือที่อันเหมาะสมภายในบ้าน เป็นต้น

รูปแบบการแต่งกายฟ้อนผีเจ้านาย

ในวันฟ้อนผีนั้นผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจะรู้สึกตื่นตาตื่นใจกับเครื่องแต่งกายอันสวยงามและหลากหลายสีสันจากเหล่าร่างทรงที่บรรจงแต่งกายมาร่วมฟ้อนรำอวดประชันกันอย่างภาคภูมิใจ โดยหลักๆ แล้วเครื่องแต่งกายจะประกอบด้วย ผ้าโพกศีรษะ ผ้าคล้องคอ เสื้อคอกลมพื้นเมืองแขนสั้นหรือแขนยาว ผ้านุ่งโสร่งทั้งในแบบพื้นสั้นและพื้นยาว ผ้ามัดเอว ดอกไม้สดประดับศีรษะ เครื่องประดับอื่นๆ เช่น แหวน กำไล สร้อยคอ เป็นต้น สุดแล้วแต่ร่างทรงจะจัดหามา ทั้งนี้ จากการศึกษาวิจัยพบว่า รูปแบบของเครื่องแต่งกายมีอยู่ประมาณ 6 แบบด้วยกัน ได้แก่

1. การแต่งกายแบบมอญหรือเม็ง
2. การแต่งกายแบบนุ่งโสร่ง
3. การแต่งกายของผีเจ้านายแบบชุดพื้นเมืองสตรี
4. การแต่งกายของผีเจ้านายแบบนุ่งโจงกระเบน
5. การแต่งกายของผีเจ้านายแบบสวมกางเกง
6. การแต่งกายผีเจ้านายที่มาประทับทรง

1. การแต่งกายแบบมอญหรือเม็ง

รูปแบบการแต่งกายของผีเจ้านายสายตระกูลเม็งนั้น สามารถเชื่อมโยงหรือ สัมมติฐานการสืบทอดรูปแบบหรือลักษณะการแต่งกายไปถึงวัฒนธรรมชาวมอญที่มีมาแต่ครั้งอดีต จากตำนานทางประวัติศาสตร์ได้ระบุถึงชาวมอญหรือเม็งที่อพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนล้านนาตั้งแต่สมัยของพระนางจามเทวี จึงทำให้กลุ่มเชื้อสายผีเม็งหรือมอญมีอยู่มากในเขตจังหวัดลำพูน ลำปาง และเชียงใหม่ ดังบทความของพิริยะ ไกรฤกษ์ ที่อธิบายเกี่ยวกับ “Mon Ancestral Textile” (Piriya 2007, 122 - 133) กล่าวถึงจารีตประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องหอเสื้อบ้าน (House of Spirit) ที่รู้จักกันในนาม “กาหลอก ห้อย” (Kalok hoi) มีลักษณะเป็นตะกร้าใส่เสื้อผ้าของบรรพบุรุษ “ปานก” (Panok) และเครื่องประดับซึ่งแขวนไว้ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้านและจะอัญเชิญออกมาใช้ก็ต่อเมื่อมีการร่ายรำวงสรวงจิตวิญญาณเพื่อสื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อกันในสายตระกูล ชาวมอญในพม่าได้เก็บรักษาอัตลักษณ์แห่งตนเอาไว้ด้วยการแอบซ่อนไว้ในตะกร้า แขวนอยู่กับเสาแห่งจิตวิญญาณของบ้าน ทั้งเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายบรรพบุรุษ ลวดลายผ้า อันได้แก่ ลายเส้น ลายตาหมากรุก ลายตารางนั้นถือเป็นของชาวมอญโดยแก่นแท้ จนสามารถกล่าวได้ว่าสิ่งทอเหล่านี้ล้วนนำเสนอภาพแห่งจิตวิญญาณชาวมอญซึ่งได้ดำเนินผ่านห้วงเวลาทางประวัติศาสตร์ ภาษา และวัฒนธรรม ไปอย่างมีชีวิตชีวา ดังเช่นการนุ่งผ้าแบบ “กลิก ฮาโลน” (Gliik-Halone) เป็นรูปแบบการนุ่งผ้ายาวลายตารางแล้วโพกศีรษะ ซึ่งก็เหมือนกับเครื่องแต่งกายสำหรับการพ้อนผีเม็งในล้านนา โดยที่ชาวล้านนาจะเรียกการนุ่งผ้าลักษณะนี้ว่า “ปาดเก็งตุ้มเก็ง” (พาดครึ่งห่มครึ่ง) หมายถึง ผ้ายาวประมาณ 3-4 เมตร แล้วนุ่งเป็นโสร่งช่วงล่างครึ่งผืน ส่วนชายที่เหลือก็จะถูกพับแล้วรวบเป็นแนวยาวพาดตลบขึ้นไปทีใหญ่ การแต่งกายในลักษณะนี้ถือว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของการพ้อนผีเม็งและกันอยู่ทั่วไปในล้านนา คือ แบบมอญในพม่าและแบบผีเม็งในล้านนา (พาดครึ่งห่มครึ่ง)

เปรียบเทียบการนุ่งผ้าในพิธีกรรมพืชนผีในสองวัฒนธรรม
คือ แบบมอญในพม่า(ภาพซ้าย) และแบบผีเม็งในล้านนา(ภาพขวา)

นอกจากนี้ การแต่งกายของกลุ่มพืชนผีเม็งยังมีรูปแบบที่สื่อการเป็นชนชั้นนักรบนักปกครอง คือ การนุ่งห่มเครื่องแต่งกายในแบบผีขุนศึก โดยใช้ผ้าขาวม้ามัดหน้าอกแบบตะเบงมาน แล้วออกมารำรำเพลงอาวุธ เช่น การพืชนหอกและดาบ เป็นต้น

2. การแต่งกายแบบนุ่งโสร่ง

คำว่า “โสร่ง” เป็นคำทับศัพท์จากภาษามลายู ว่า “Sarung” ส่วนในภาษาไทย “โสร่ง” หมายถึง ผ้านุ่งที่ใช้ผ้าฝืนเดี่ยวเปลาะชายสองข้างเข้าด้วยกันเป็นถุงแบบเดียวกับผ้าถุงหรือผ้าซิ่น ใช้นุ่งอย่างแพร่หลายทั้งหญิงและชายในหลายประเทศของเอเชียโดยเฉพาะเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในบางท้องถิ่น เช่น คนไทยยวนเรียกโสร่งว่า “ผ้าตาโก้” เป็นผ้าลายตารางที่มีมาแต่โบราณนิยมทอเป็นผ้านุ่งของผู้ชาย โดยใช้ด้ายเส้นยี่นและด้ายเส้นพุ่งต่างสีกันทำให้เกิดตารางสีต่างๆ โสร่งอาจนิยมใช้อย่างล้าลองสำหรับแต่งกายอยู่กับบ้าน แต่ในบางประเทศ

อาทิ พม่า เราจะพบว่าโสร่งเป็นผ้าถุงที่นิยมใช้กันทั่วไปทั้งในหมู่ชนชั้นสูงระดับผู้บริหารประเทศ นักการเมือง ไปจนกระทั่งพ่อค้าแม่ขาย นักศึกษา และผู้คนทั่วไป สำหรับคนไทยการนุ่งโสร่งมักจะมีเฉพาะผู้ชาย อาทิ ในหมู่ชาวไทยมุสลิมจะนิยมนุ่งกันทั้งในบ้านและแต่งออกนอกบ้าน เช่น ไปมัสยิด หรือรับแขก ก็นิยมนุ่งโสร่งกัน เป็นต้น สำหรับชาวไทยที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลามก็มีการใช้ผ้าโสร่งบ้างเช่นกัน ชาวไทยในภาคอีสานนิยมนุ่งโสร่งไหมลายตาตะรางขนาดใหญ่และอาจใช้ในพิธีการได้ด้วย ในล้านนาปรากฏการนุ่งโสร่งทั้งในแบบลำลองและในช่วงแห่งพิธีกรรมสำคัญ เช่น ในช่วงเวลาปกติจะเป็นโสร่งผ้าฝ้ายลายตาตะรางขนาดใหญ่ จะพบในกลุ่มชายสูงอายุ และหากในโอกาสงานพิธีกรรมสำคัญ เช่น การฟ้อนผี เผล่าร่างทรงส่วนใหญ่จะนิยมโสร่งที่ทอขึ้นจากผ้าไหมเป็นลายตาตะรางขนาดต่าง ๆ และมีสีสันทึบสดใสสวยงาม

ส่วนประกอบต่างๆ ในการแต่งกายในรูปแบบนุ่งโสร่ง ส่วนมากเป็นที่นิยมกับเหล่าผีเจ้านายสายผีมืด

ผ้าโพกศีรษะ

ดอกไม้ทัดหู เสียบผม

ผ้าคล้องคอ

เสื้อพื้นเมืองแบบสุภาพ

ผ้ามัดเอว

ผ้าถุงเป็นโสร่งหรือโจงกระเบน

ร่างทรงผีเจ้านาย เมืองเชียงใหม่ (เจ้าสร้อยดอกหมาก)

เห็นได้ว่าการแต่งกายในลักษณะนี้มีขั้นตอนไม่ซับซ้อนและใช้ผ้าที่ไม่มากชิ้น
ดังนั้น จึงเป็นที่นิยมกันอยู่ทั่วไปในล้านนาโดยเฉพาะในกลุ่มเพื่อนผีเจ้านายแถบ
เมืองเชียงใหม่ ลำพูน และเชียงราย

3. การแต่งกายของผีเจ้านายแบบชุดพื้นเมืองสตรี

โดยทั่วไปชุดพื้นเมืองสตรีของชาวล้านนามีอยู่หลากหลายรูปแบบ มีความงดงาม
โดดเด่นแตกต่างกันออกไปตามแต่เอกลักษณ์ของกลุ่มชน เช่น ชาวไทลื้อ ไทเขิน
ไทยวน และไทใหญ่ เป็นต้น แต่จากการสำรวจเก็บข้อมูลรูปแบบเครื่องแต่งกาย
แบบสตรีพื้นเมืองของกลุ่มร่างทรงนั้นพบว่า มีความนิยมกันอยู่ 2 รูปแบบหลักๆ
ด้วยกันคือ รูปแบบนุ่งผ้าถุงพื้นเมืองสวมเสื้อคอกลมแขนกระบอกและใช้ผ้าสไบ
คล้องคอ และรูปแบบนุ่งผ้าถุงสวมเสื้อคอกลมแขนกระบอกและห่มสไบเฉียง

ชุดพื้นเมืองแบบสไบคล้องคอ

ชุดพื้นเมืองแบบห่มสไบเฉียง

การแต่งกายของร่างทรงในแบบสตรีชาวพื้นเมือง โดยส่วนมากจะเป็นกลุ่มสตรีรุ่นสาวถึงวัยกลางคนที่จะมีวิญญาณหรือผีเจ้าหญิงลงมาประทับทรง หรือถ้าเป็นผู้สูงอายุก็อาจแต่งกายในลักษณะนี้ได้เช่นกันเพราะสะดวกและรวดเร็ว การแต่งกายประกอบด้วย เสื้อคอกลมแขนกระบอก ห่มสไบเฉียงหรือเป็นผ้าคล้องคอ สวมผ้าถุงแบบพื้นเมือง วัสดุที่ใช้จะเป็นผ้าไหมหรือผ้าฝ้ายขึ้นอยู่กับการจัดหาของร่างทรง

4. การแต่งกายของผีเจ้านายแบบนุ่งโจงกระเบน

การนุ่งผ้าแบบโจงกระเบน คาดว่าเป็นรูปแบบที่น่าจะแพร่หลายเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิร่วมๆ กับวัฒนธรรมของฮินดูหรือพราหมณ์ การออกเสียงว่า “โจงกระเบน” นั้นสันนิษฐานว่า น่าจะมาจากลักษณะการนุ่งที่รวบชายผ้าเข้าหากันแล้วม้วนเป็นเกลียวยาวลอดใต้ขาเป็นหางยาว (มองคล้ายหางปลากระเบน) แล้วดึงปลายหางโยงขึ้นเหนือที่เอว แต่เดิมน่าจะเรียกว่า “โยงกระเบน” ต่อมาจึงเพี้ยนเสียงจาก “โยง” มาเป็น “โจง” สำหรับการนุ่งโจงกระเบนในวัฒนธรรมล้านนาจะเริ่มตันที่ชนชั้นสูงและมีมานานนับตั้งแต่มีความสัมพันธ์อันดีกับอาณาจักรสุโขทัยเป็นต้นมา แต่ในกลุ่มประชาชนทั่วไปแล้วจะไม่นิยมกันมากนัก เพราะสตรีล้านนาจะนิยมนุ่งผ้าถุงและบُرุษจะสวมกางเกงขาก๊วยแบบจีนหรือเดี่ยวสะดอและใส่รอง

ในพิธีกรรมพ่อนผีก็ได้ปรากฏรูปแบบการนุ่งโจงกระเบนขึ้นแต่ก็ไม่เป็นที่นิยมกันแพร่หลายเช่นกัน เพราะการนุ่งโจงกระเบนให้ออกมาสวยงามนั้นเสียขั้นตอนที่ซ้ำและต้องใช้เวลาในการนุ่ง ซึ่งหากร่างทรงใดไม่มีความชำนาญมากพอแล้วการสวมใส่อาจจะมีความยุ่งยากอยู่พอสมควร ดังนั้น จึงพบว่าปัจจุบันมีการนุ่งโจงกระเบนที่เย็บสำเร็จเรียบร้อย หรือไม่ร่างทรงบางคนก็จะนุ่งโจงกระเบนออกมาจากบ้าน และเมื่อถึงบริเวณงานพิธีจึงอัญเชิญวิญญาณลงมาประทับทรง หลังจากนั้นก็นำเสื้อขึ้นสวมใส่พร้อมผ้าคาดเอวและโพกศีรษะเสียบดอกไม้อย่างสวยงาม

การนุ่งโจงกระเบน มีทั้งแบบโบราณและแบบตัดเย็บสำเร็จ

5. การแต่งกายของผีเจ้านายแบบสวมกางเกง

โดยปรกติแล้วการนุ่งกางเกงเป็นลักษณะการแต่งกายของบุรุษในเกือบทุกชนชาติ และเมื่อมาปรากฏในพิธีกรรมการฟ้อนผีนั้นก็เนื่องด้วยวิญญานที่มาประทับร่างทรงส่วนใหญ่่นั้นจะเป็นวิญญานของบุรุษเพศแต่มาประทับในร่างทรงสตรี ดังนั้นการสวมกางเกงสำหรับฟ้อนรำนั้นจึงเป็นเรื่องของยุคสมัยและความสะดวกไปเสียมากกว่า เพราะในสมัยอดีตการแต่งกายสำหรับฟ้อนผีเป็นการนุ่งโสร่งหรือโจงกระเบนเป็นส่วนใหญ่ ส่วนรูปแบบของกางเกงที่ชาวล้านนาใช้นุ่งในยุคแรกๆ นั้นมีรูปแบบคล้ายกับกางเกงจีน คือ ตัวโต เป้าหลวม เมื่อตัดเย็บจะเห็นว่ามีแนวตะเข็บถึงห้าแนว จึงเรียกว่า “เตี้ยห้าตุ๊ก” มีทั้งขาสั้น (ครึ่งหน้าแข้ง) ที่เรียกเตี้ยสะดอ และชนิดยาวไปถึงข้อเท้าเรียกว่า “เตี้ยยาว” ตัดเย็บจากผ้าฝ้ายทอมือหรือไม่ก็เป็นผ้าบังลิ้นและแพรจีน แต่เจ้านายและผู้มีฐานะนั้นบางทีจะนุ่งเตี้ยที่มีเป้ายาวมากๆ เรียกว่า “เตี้ยไย้ง” ถึงแม้เสื้อผ้าของเจ้านายจะมีรูปแบบเช่นเดียวกับชาวบ้านทั่วๆ ไปก็ตาม แต่ก็มักเลือกสรรวัสดุที่ประณีต มีราคาสูง ทั้งยังมีโอกาสใช้เส้นใยที่ทอจากต่างประเทศ เช่น ผ้าไฉลอน ผ้าโทเล ส่วนกางเกงแบบสมัยใหม่เรียกว่า “เตี้ยหลัง” (กางเกงขายาวแบบฝรั่ง) จะใช้การตัดเย็บจากช่างที่มีความ

ขำนาญซึ่งเรียกระบบการตัดเย็บอย่างสากล ดังนั้น การสวมกางเกงในการฟ้อนผี แต่เดิมน่าจะเป็นลักษณะแบบเดี่ยวสะตอขายาว ต่อมาเพื่อความสะดวกจึงพัฒนาขึ้นเป็นกางเกงขายาวแต่การใช้สีสันทันมักเป็นสีเดียวกับตัวเสื้อ

แต่งกายแบบสวมกางเกง

6. การแต่งกายตามผีเจ้านายที่มาประทับทรง

ในสมัยอดีตผู้ที่จะเป็นร่างทรงได้นั้นต้องเกิดจากความต้องการของผีหรือวิญญาณบรรพบุรุษซึ่งมิได้เกิดจากความต้องการของร่างทรงเป็นหลัก เช่น การถูกบีบบังคับให้เจ็บไข้ได้ป่วย ผีกับร่างทรงมีความสัมพันธ์กันมาแต่ชาติปางก่อน ผีต้องการมาสร้างบุญกุศลในโลกมนุษย์ จึงต้องอาศัยร่างทรงเป็นสื่อกลาง หรือผีกับร่างทรงมีขวัญที่ตรงกัน (มาณพ 2541, 12 - 14) จากเหตุผลต่างๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความต้องการของผีที่ไปมีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์ของร่างทรงว่าตน คือ ผู้มีความพิเศษแตกต่างจากผู้อื่นซึ่งมีพิธีกรรมความเชื่อเป็นฐานรองรับ พิธีกรรมฟ้อนผีสามารถยกระดับฐานะทางสังคมให้กับกลุ่มร่างทรงนั้นร่ำรวยหรือสูงขึ้นมาได้ อาทิ ความเชื่อเรื่องผีเจ้านายมักจะถูกมองว่าเป็นผู้วิเศษและมีพลังอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น จึงมีผู้ที่ให้การนับถือและเชื่อฟัง ถ้าผีเจ้านายบอกอะไรแล้วต้อง

ทำตามมิเช่นนั้นอาจเกิดโทษแก่ตัว ปัจจุบันจึงพบว่า มีผู้คนหันมานับถือกันอย่างมาก โดยเฉพาะในสังคมเกษตรกรรมมักมองเห็นปัญหาทางเศรษฐกิจ ความอุดมสมบูรณ์ และความอยู่รอดของตนเองเป็นหลัก ทำให้ผู้คนต้องมองหาทางออกและที่พึ่งทางใจ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดร่างทรงผีเจ้านายใหม่ ๆ ขึ้นมาอีกมากมาย จนบางครั้งกลายเป็นความต้องการของบุคคลเองที่จะเลือกทางเดินชีวิตเป็นร่างทรง ที่นิยมกันมากดูจะเป็นองค์เทพฮินดู เช่น พระศิวะ พระนารายณ์ พระแม่อุมาเทวี เป็นต้น หรือเป็นวิญญาณของบุคคลในประวัติศาสตร์ชาติไทย เช่น พระนางจามเทวี สมเด็จพระนเรศวร เสด็จพ่อ ร.5 หรือวิญญาณของเด็กอย่างองค์กุมารทอง เป็นต้น และเพื่อเป็นการยืนยันถึงที่มาแห่งผีเจ้านายในการลงมาประทับทรงจึงต้องแต่งกายให้เหมือนหรือใกล้เคียงกับองค์เทพอันศักดิ์สิทธิ์ตามจินตนาการที่ตนเองเข้าใจนั้นให้มากที่สุด

แต่งกายแบบองค์เทพฮินดู

แต่งกายแบบองค์กุมารทอง

ผ้าประดับ

การแต่งองค์ทรงเครื่องของเหล่าช่างทรงพระที่นั่งหรืออยู่ในพิธีกรรมนั้นถือว่ามี ความพิเศษสวยงาม เพราะสิ่งที่ปรากฏอยู่ต่อหน้าเหล่าเครื่องอาภรณ์และลูกศิษย์ ลูกหานั้น คือ ภาพจำแลงของวิญญานอันศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น เสื้อผ้าเครื่องแต่ง กายหรือสิ่งของที่ใช้ประดับจึงต้องมีความพิถีพิถันเลือกสรรหา ทั้งนี้ เพื่อความ เป็นสิริมงคลและให้ผู้พบเห็นเกิดความประทับใจอย่างที่สุด ในปัจจุบันดินแดน ล้านนาได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ประเภทผ้าทั้งชนิดผ้าไหม ผ้าฝ้าย ตลอดทั้งการนำเข้าสินค้าผ้าจากพื้นที่อื่นๆ มาป้อนตลาดกันอย่างมากมาย หลากหลายเทคนิค ทำให้กลุ่มผู้บริโภคทั่วไปจนตลอดถึงเหล่าช่างทรงมีทางเลือก ในการหาซื้อผ้าเพื่อมาประดับกันได้อย่างอิสระเสรีแตกต่างกันออกไปตามแต่รสนิยม และจิตวิญญาณปรารถนา ด้วยเหตุนี้ จึงพบว่าในพิธีกรรมการพ่อนผีแต่ละครั้ง นั้นมีการอวดประชันกันเรื่องเครื่องแต่งกายและการใช้ผ้าที่มีคุณภาพ ราคาแพง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มของผ้าประดับจะถูกคัดสรรมาเป็นอย่างดีทั้งในแง่ของ ลวดลาย สี สัน และเทคนิคการทอ เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมให้เครื่องทรง เกิดความสวยงามมากยิ่งขึ้นไปจนตลอดถึงการแสดงออกด้าน ฐานะ รสนิยม และ หน้าตาของเหล่าช่างทรงเอง

จากการศึกษาในผ้าประดับประเภทต่างๆ ได้มีพัฒนาการมาจากผ้าซึ่งมีหน้าที่ การใช้สอยจริง เช่น การใช้ผ้าขาวม้าผูกเอวของชาวบ้าน การใช้ผ้าแถบและผ้าคลุมไหล่ในโอกาสสำคัญ หรือการใช้ผ้าโพกหัวของชาวล้านนา กลุ่มต่างๆ เป็นต้น ผ้าประดับสามารถจำแนกออกได้ 3 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

1. **กลุ่มผ้าสไบ** ชาวล้านนามีแบบแผนการใช้ผ้าสไบกันหลากหลาย ซึ่งก็เป็นรูปแบบ ที่ส่งผลต่อพัฒนาการเรื่องการใช้ผ้าสไบของกลุ่มช่างทรงในพิธีกรรมพ่อนผีที่นับวัน จะเพิ่มความประณีตงดงามมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ก็เพื่อบ่งบอกถึงรสนิยมและสถานะของ

ร่างทรง ด้วยเหตุนี้ การเลือกหาผ้าสไบจึงต้องมีความพิถีพิถันกันอยู่มาก โดยทั่วไป ผ้าสไบจะมีความกว้างประมาณ 6-12 นิ้ว ยาวประมาณ 2 หลา แต่เดิมนั้นอาจจะ เป็นผ้าสีพื้นเนื้อบางเบาหรือเป็นผ้าขาวม้าสีดลเสทำด้วยผ้าไหมและผ้าฝ้าย จาก การศึกษาพบว่า รูปแบบของการใช้ผ้าสไบจะมีอยู่ประมาณ 3 รูปแบบ คือ แบบ ห่มเฉียงหรือเรียกว่า “สะห้วยแหล้ง” แบบคล้องคอ และแบบพาดไหล่ เป็นต้น

แบบคล้องคอ

แบบห่มเฉียง (สะห้วยแหล้ง)

แบบพาดไหล่

2. กลุ่มผ้ามัดเอวหรือผ้าคาดเอว ผ้ามัดเอวเกิดจากหน้าที่ใช้สอยอันชัดเจน คือ ให้เกิดความแน่นกระชับกับเครื่องแต่งกายท่อนล่าง ต่อมาได้พัฒนาขึ้นเป็นผ้า ประดับที่สามารถนำมามัดเพื่ออวดประชันกันได้ ทำให้ผ้ามัดเอวนอกจากจะสื่อ ถึงสถานะหรือสัญลักษณ์แห่งวิญญานอันศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังแสดงถึงรสนิยมความ งามและฐานะของร่างทรงได้ สำหรับผ้ามัดเอวในพิธีกรรมการฟ้อนผีส่วนใหญ่จะ ใช้ผ้าชนิดเดียวกันกับกลุ่มผ้าสไบ ทั้งในแง่ของวัสดุ เทคนิค และรูปลักษณะของ ผ้า จะเหมือนๆ กัน เพียงแต่ร่างทรงจะนำไปใช้ในรูปแบบที่แตกต่างกัน โดยร่าง ทรงส่วนใหญ่ที่ใช้วิธีการมัดเอวนั้นจะเป็นกลุ่มร่างทรงที่มีวิญญานของผีเจ้านาย หรือองค์เทพที่เป็นบุรุษเท่านั้น

การใช้ผ้ามัดเอวของกลุ่มรำทรง

3. กลุ่มผ้าโพกศีรษะ บรรดารำทรงได้จัดให้ผ้าโพกศีรษะเป็นเหมือนภาษาประดับที่ศักดิ์สิทธิ์และมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ ผ้าโพกศีรษะยังแสดงถึงบุคลิกหรือลักษณะของผีเจ้านายประเภทต่างๆ ได้ เพราะเราสามารถรู้จักลักษณะของผีประเภทต่างๆ ได้ด้วยการสังเกตจากรูปแบบของการโพกศีรษะของเหล่ารำทรงด้วยเช่นกัน สำหรับวัสดุที่นำมาใช้เป็นผ้าโพกศีรษะนั้นจะมีทั้งผ้าไหม ผ้าฝ้าย และผ้าทอใยสังเคราะห์ มีความยาวระหว่าง 1.5 - 2 เมตร แต่ที่นิยมกันมักเป็นผ้าฝ้าย เพราะมีพื้นผิวที่หยาบระบายอากาศได้ดี เมื่อนำมาโพกศีรษะแล้วจะแน่นกระชับไม่เลื่อนหลุดง่าย การโพกศีรษะสามารถจำแนกได้เป็นลักษณะใหญ่ๆ ดังนี้

การโพกผ้าแบบกะใจ่ม (ชฎา) เป็นการโพกผ้าแบบดั้งเดิม นิยมอย่างแพร่หลายในกลุ่มผีเจ้านายแถบเมืองเชียงใหม่และลำพูน วัสดุผ้าที่นิยมใช้ คือ ผ้าไหมแก้ว ฝ้ายกทอง หรือผ้าเนื้อบางที่มีสีสันสดใส การโพกผ้าลักษณะนี้จะมีคามอลังการเนื่องจากใช้ผ้าหน้ากว้างประมาณ 12 นิ้วพันทับไปที่ศีรษะประมาณ 2 รอบ จากนั้นจึงดึงขอบผ้าชั้นในให้ยกเป็นทรงกรวยสูงขึ้นไปแล้วดูล้ายชฎา สุดท้ายชายผ้าที่เหลือจึงผูกเป็นโบขนาดใหญ่ไว้ที่ท้ายทอยด้านหลัง

การโพกผ้าแบบสองหู เป็นการโพกผ้าแบบดั้งเดิม นิยมในกลุ่มมีเจ้านายสายผีเม็ง ลักษณะการโพกมีความคล้ายคลึงกับวิธีการเคียนผ้า โดยหัวผ้าจะถูกพับตกลง แล้วทาบไปที่ข้างขมับเหนือหูจากนั้นจึงมัดผ้าวนทับประมาณ 2 - 3 รอบให้เหลือหางผ้าพอประมาณแล้วพับเหนือไว้ที่ขมับเหนือหูอีกข้างหนึ่งให้มองดูเป็นชายผ้าตกลงมาอยู่ข้างแก้มทั้งสองด้าน

การโพกผ้าแบบปล่อยชายข้างเดียว นำผ้ามาพับทบครึ่งตามแนวยาวประมาณ 1 - 2 ครั้ง แล้วนำมามัดคาดศีรษะให้เหลือหางผ้าทั้งสองด้านยาวเท่าๆ กัน หลังจากนั้นจึงรวบหางผ้าทั้งสองมัดเป็นเงื่อนปมหรือผูกเป็นโบ ปล่อยชายยาวห้อยออกมาที่ท้ายทอยหรือหรือขมับด้านบนหูข้างใดข้างหนึ่ง

การโพกแบบเคียนผ้า นำผ้ามาพับทบครึ่งตามแนวยาวประมาณ 1 - 2 ครั้ง แล้วใช้มือรวบผ้าบิดให้เป็นเกลียวพอประมาณหลังจากนั้น จึงนำมาโพกทับศีรษะโดยวนทับกันประมาณ 2-3 ชั้น จนเหลือหางผ้ายาวประมาณหนึ่งฝ่ามือจึงพับเหนือเป็นชายประดับโผล่ออกมา การโพกผ้าลักษณะนี้ได้รับความนิยมพอสมควรเนื่องจากแน่นกระชับไม่เลือนหลุดง่าย

การโพกผ้าแบบกะโจ้ม (ชฎา)

การโพกผ้าแบบสองหู

การโพกผ้าแบบปล่อยชายข้างเดียว

การโพกแบบเคียนผ้า

ดอกไม้ประดับศีรษะ สำหรับประเพณีฟ้อนผืนของชาวล้านนาถือว่าดอกไม้เป็นสิ่งสักการะอันสำคัญที่ถูกนำมาใช้ร่วมกับพิธีในเกือบทุกๆ ขั้นตอน นับตั้งแต่การตกแต่งสถานที่ การเสียบประดับ การคล้อง หรือเป็นอุปกรณ์เพื่อเคารพกราบไหว้ แม้กระทั่งถูกนำมาโปรยหรือหว่านในมณฑลพิธีกรรม เรียกได้ว่าดอกไม้ถูกนำมาใช้ตั้งแต่การเริ่มต้นจนกระทั่งเสร็จสิ้นพิธี ดอกไม้ที่นิยมนำมาใช้กันก็จะเป็นประเภทมีกลิ่นหอม สีสดใสสวยงาม เช่น ดอกกุหลาบ ดอกดาวเรือง ดอกบัว ดอกมะลิ ดอกเก็ดถวา เป็นต้น ไปจนถึงตลอดถึงดอกไม้พื้นเมืองทั่วไป หากผู้ใดได้เข้าร่วมในพิธีกรรมฟ้อนผืนแล้วจะสัมผัสได้ถึงบรรยากาศที่เปี่ยมไปด้วยพลังอันศักดิ์สิทธิ์ นับตั้งแต่เครื่องเช่นไหว้ เสียงดนตรี สีสนอันสดใสจากเครื่องแต่งกาย ไปจนถึงความงดงามและกลิ่นที่หอมอบอวลจากเหล่าดอกไม้นานาพันธุ์ที่นำมาประดับตกแต่งอยู่บนมุ่นมวยผมหรือผ้าโพกศีรษะของบรรดาร่างทรงและบรรดาดอกไม้ที่นำมาประดับบนศีรษะนั้นก็จะมีทั้งดอกไม้จริงที่อยู่ตามฤดูกาลและดอกไม้ประดิษฐ์ที่ทำขึ้นจากผ้าและโลหะ

ตัวอย่างดอกไม้ที่นิยมใช้กันในพิธีกรรมพืชนผี

ดอกเก็ดดลาวา

ดอกเอื้องผึ้ง

ดอกกล้วยไม้แวนด้า

ดอกมะลิ

ดอกสะบันงา

ดอกไม้ไหวโลหะ

มาลัยดอกไม้ การถวยมาลัยแต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ถือเป็นวัฒนธรรมร่วมของชาวเอเชีย เพราะเป็นพฤติกรรมที่พบเห็นได้ทั้งผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ฮินดู และการนับถือผี โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมของชาวไทยจะนิยมการถวยมาลัยแต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทุกๆ ที่ ดังนั้น คนไทยจึงมีเรื่องราวและฝีมือการประดิษฐ์ประดอยถักร้อยดอกไม้ให้กลายเป็นมาลัยรูปแบบต่างๆ ได้อย่างน่าอัศจรรย์ สำหรับพิธีกรรมพืชนผี ร่างทรงก็คือ ภาพจำแลงของวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น การสวมหรือคล้องมาลัยให้กับร่างทรงก็คือการเคารพบูชาสักการะวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ในขณะนั้นด้วยมาลัยดอกไม้หอมต่างๆ ดอกไม้ที่นิยมนำมาถักร้อยเป็นมาลัยส่วนมากจะเป็นประเภท

ดอกเล็กเช่น ดอกมะลิ ดอกกรัก ดอกจำปีจำปา ส่วนประเภทดอกไม้ใหญ่จะเป็นดอก
ดาวเรือง และดอกกุหลาบ เป็นต้น

มาลัยดอกมะลิ

มาลัยเกลียวขนาดใหญ่

บทสรุป

จากเรื่องราวและขั้นตอนต่างๆ ในพิธีกรรมพ่อนผีทำให้เห็นถึงขั้นตอนแห่งพิธีกรรม
ในการเชื่อมโลกของจิตวิญญาณกับโลกแห่งความจริงเข้าด้วยกัน หากดูอย่างผิว
เผินแล้วอาจเป็นเรื่องของขั้นตอนที่ซับซ้อนคละเคล้าไปกับความสนุกสนานรื่นเริง
แต่อย่างไรก็ตามจะพบว่าสิ่งเหล่านี้ได้แฝงไปกับกระบวนการกล่อมเกลาคิดใจตั้งแต่
ระดับพื้นฐาน คือ การได้สัมผัสกับความงามและรสชาติทางผัสสะทุกๆ ด้าน เป็นรูป
รส กลิ่น เสียง ไปจนถึงการน้อมจิตใจให้เกิดความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียวในกลุ่ม
สายตระกูลเดียวกัน เป็นต้น ซึ่งก็คือความจริงที่อยู่เหนือการสมมติใดๆ พิธีกรรม
การพ่อนผีจะสมบูรณ์แบบขั้นมาได้ต้องอยู่ท่ามกลางองค์ประกอบอันครบถ้วน
สมบูรณ์แบบ นับตั้งแต่การก่อสร้างปราสาทพิธี ข้าวของเครื่องใช้ ไปจนตลอดเครื่อง
เช่นบวงสรวงอันอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ สิ่งสำคัญและเป็นสี่ส้นแห่งความงามของ
พิธีกรรมก็คือ เครื่องแต่งกายจากเหล่าร่างทรงองค์เทพต่างๆ ที่จะต้องสวยงามปาน

ประหนึ่งภาพจำแลงแห่งวิญญานอันศักดิ์สิทธิ์ที่ได้ปรากฏกายลงมา ดังนั้น เครื่องแต่งกายฟ้อนผีจึงมีไม่ใช่เพียงแค่การบ่งบอกถึงสถานะของบุคคลอันเป็นปกติทั่วไป แต่หากเป็นภาพความประทับใจที่เปิดโอกาสให้ลูกศิษย์ลูกหา หรือประชาชนทั่วไป ได้ร่วมชื่นชมบารมีหรือภาพความงามแห่งการมาเยือนของวิญญานอันศักดิ์สิทธิ์

จากการศึกษาทำให้เห็นได้ว่า กว่าการแต่งองค์ทรงเครื่องของเหล่าร่างทรงจะเกิดขึ้นมาได้นั้น ต่างมีขั้นตอนที่แตกต่างออกไปตามลักษณะหรือประเภทของผีที่มาลงทรงซึ่งก็คือ ขั้นตอนสร้างสรรค์อันเปี่ยมสุขจนกลายเป็นสุนทรียะความงามก่อนการฟ้อนรำจะเกิดขึ้น เพราะกระบวนการการแต่งกายนั้นสามารถให้ประสบการณ์ที่ดีแก่จิตใจได้ นับตั้งแต่ความภาคภูมิใจของร่างทรงที่ได้รับเชิญให้เข้าร่วมพิธีกรรมฟ้อนผี ความประทับใจในความเพียบพร้อมของตัวพิธีกรรมไปจนถึงเสียงดนตรี และผู้คนทีเลื่อมใสศรัทธา ต่างน้อมนำไปสู่การจัดหาจัดทำเครื่องแต่งกายให้ออกมาสวยงามและเกิดความประทับใจต่อผู้สวมใส่หรือผู้พบเห็นให้มากที่สุด เพราะในพิธีกรรมผู้คนต่างรอคอยการมาเยือนของวิญญานศักดิ์สิทธิ์โดยผ่านตัวร่างทรง ต่อจากนั้นขั้นตอนการแต่งกายอันเกิดจากพลังที่อยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ จะถูกเปิดเผยขึ้นอย่างมีระบบขั้นตอน เสียงดนตรีพื้นเมืองที่บรรเลงไปพร้อมๆ กับการแต่งกายประกอบกับจังหวะเท้าที่โยกย้ายขวาเพื่อให้สอดคล้องกับเสียงดนตรี ณ เวลาร่างทรงกับผู้ช่วยแต่งตัวจะตกอยู่ในวงค์แห่งความสุขปะปนไปกับการแต่งกายที่มีขึ้นอย่างถูกวิธี จากบรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อมในพิธีกรรมจะโน้มน้าวผู้เข้าร่วมพิธีให้บังเกิดอารมณ์และความรู้สึกอันปิติตื่นตันที่ได้พบได้สัมผัสถึงการมาเยือนของวิญญานอันศักดิ์สิทธิ์และได้ร่วมฟ้อนรำกันอันเป็นที่สุด เห็นได้ว่าการฟ้อนผีนอกจากจะทำให้เห็นมุมมองด้านความงามและความจริงแห่งการเวียนว่ายตายเกิดแล้ว ยังสามารถเป็นสื่อกระตุ้นให้เกิดความสามัคคีหรือความดีขึ้นมาได้ ดังนั้น ความงาม ความจริง และความดี ในที่นี้จึงมิใช่เป็นสิ่งที่แยกออกจากกันได้

บรรณานุกรม

- ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2527. *ผีเจ้านาย*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.
- ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล, บรรณาธิการ. 2534. *เบิกโรง: ข้อพิจารณานาฏกรรมในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทรงศักดิ์ ปรารักษ์วัฒนากุล และแพทรีเซีย แน่นหนา. 2533. *ผ้าล้านนา: ยวน ลื้อ ลาว*. พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่: โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2534. "นาฏกรรมกับการสื่อความและอนาคต." ใน *เบิกโรง: ข้อพิจารณานาฏกรรมในสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปราโมทย์ ภัคดีณรงค์. 2547. *การเมืองของสุนทรียภาพผ้าขึ้นต้นจกกับกระบวนการร้อยพื้นวัฒนธรรมแม่แจ่ม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มณี พยอมยงค์. 2529. *ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย*. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- มาณฑุ มาณะแซม. 2541. *การศึกษาเชิงปรัชญาเรื่องคติความเชื่อเรื่องการฟ้อนผีในภาคเหนือ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่. 2534. *โลกทัศน์ล้านนา*. เชียงใหม่: สหวิทยาลัยล้านนา.

สมหมาย เปรมจิตต์. 2510. *ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สร้อยดี อ่องสกุล. 2539. *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์

สำนักนายกรัฐมนตรี. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์.
2514. *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ จากต้นฉบับโบราณ อักษรไทยยวน*.
กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

สิทธิ์ บุตรอินทร์. 2522. *โลกทัศน์ชาวไทยล้านนา*. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, ม.ล. 2544. *ศิลปวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. เชียงใหม่:
คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อนุกุล ศิริพันธ์. 2537. *การศึกษาเครื่องประกอบพิธีกรรมของผีเจ้านายในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง*. เชียงใหม่: คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อนุমানราชธน, พระยา. 2515. *เมืองสวรรคตและผีसाง เทวดา*. พระนคร: บรรณาการ.

Conway, Susan. 2002. *Silken Threads Lacquer Thrones: Lan Na Court textiles*. Bangkok: River Books.

Piriya Krairiksh. 2007. "Mon Ancestral Textiles." In *The Secrets of Southeast Asian Textiles: Myth, Status and the Supernatural: The James H. W. Thompson Foundation Symposium Papers*. Bangkok: The James H. W. Thompson Foundation: River Books.